

Magazín Lidových novin

01.01.2011

Silvestr 2010

„Pokud se probudíte vedle neznámé dívky, okamžitě se představte!“ S Ladislavem Špačkem o etiketě v delikátních situacích.

Jsou chvíle, na které lexikony dobrého chování nemyslí a novinář se žinýruje ptát. S exmluvčím exprezidenta Havla a expertem na slušné chování jsme si právě o nich povídali. A pan doktor Špaček, který o společenském chování vydal devět knih a přednáší o něm od rána do večera, se ukázal jako dokonale formulující debatér, jehož máloco zaskočí. Jen jednou se musel honem napít vody a pak řekl „hergot“. Pravda, jen potíchu. A hned to popřel.

* V poslední den roku si lidé pod slovem etiketa představí spíš vinětu na lahvi. Zeptám se tedy hned: máme být zdvořilí i na opilce a agresivní hulváty?

Ano, musíme. Protože zdvořilost je základní vlastnost člověka, tím se liší od zvířete. Slušnost je naše každodenní povinnost. My denně užíváme formulace, kterými obrušujeme hrany, o něž bychom se jinak vzájemně zraňovali. Proto si říkáme: Dobrý den. Ačkoliv kdybychom to mysleli vážně, museli bychom si večer volat: Tak co, vyšlo to? – Co jako? – No jestli ten den, jak jsem vám ráno přál, byl dobrý? Kdybychom byli na opilce také agresivní, jenom bychom situaci zhoršili. Záleží ale samozřejmě na stupni opilosti. Jsou případy, kdy etiketa končí a začíná akce městské policie.

* Kdy by měl džentlmen odložit skleničku a ze společnosti odejít?

Na společenské akci se počínající opilost u muže většinou pozná podle toho, že má tendenci sundat si sako. Když chlapíkovi začne být horko, povoluje si kravatu a rozepíná knoflíček u košile, je nejlepší okamžik společnost opustit. Protože dobrá pověst je důležitější než dobrá zábava.

* Takže doporučujete odejít v nejlepším?

Přesně v tu chvíli. Ono se třeba tomu člověku na večírek původně ani nechtělo. A pak se mu tam najednou začne líbit a cosi mu říká, že když si dá ještě jednu skleničku, bude to ještě lepší. Navíc si připadá hrozně zábavný – jenže právě v tom okamžiku se musí najít někdo, obvykle životní partner, kdo ho jemným a taktickým způsobem například pozve na něco ještě atraktivnějšího, aby ho dostal ze sálu. Tedy rozhodně ne ve stylu: Franto, máš dost, jde se domů!

* Jak se má správně zachovat dáma, jejíž devadesátikilový partner náhle leží pod stolem?

Dřív by žena prostě hrdě odkráčela středem. Jenže dnes má v partnerském vztahu stejné povinnosti, a kdyby v takové chvíli svého partnera opustila, budou jí to mít všichni za zlé. Ale jestliže její partner leží pod stolem, tak já myslím, že to je docela v pohodě a nějaký čas tam vydrží. Může si lehce schrupnout, lze-li ho přikrýt třeba ubrusem, uděláme to. Rozhodně by se tam ale neměl chovat nemravně. Je-li to zapotřebí, kamarádi musí ženě pomoci dopravit ho nenápadně do ústraní.

* Takže s ním uděláme v podstatě totéž, jako když nám na recepci upadne řízeček? Nenápadně zakopneme pod stůl?

Ano, ano, správně. Rozhodně nezvedat a nechodit s ním po místnosti. Klidně může pod tím stolem nějaký čas setrvat. Rozhodně ale dáme ostatním najevo, že se nic vážného nestalo. Pro všechny takové nehody totiž platí – hlavně nenápadnost. A ostatní musí tu hru hrát taky. Nemůžou za vámi chodit a říkat: „Hele, ten je na plech, co!?! Teda, chudinko!“ Je to stejné, jako když si třeba hodíte játrový polévkový knedlíček do klína. Taky nevstanete a nebudete hlásit: „Jé, to jsem prase, koukněte na mě! A to je tenhle týden už potřetí.“

* Když už se stane, že neodhadneme, kolik sneseme, upravuje etiketa, jak má být člověku správně špatně?

Etiketa to po pravdě řečeno upravuje pouze v situaci, když se ocitneme na lodi. Víte, ono vidět někoho zvracet ve společnosti jiných lidí je velmi vzácné. Na lodi se to ale stává běžně. Takže i v mé knize najdete pasáž o tom, jak se správně zvrací na lodi. Tedy budeme si pamatovat, že i britská královna na lodi zvrací přes palubu, rozhodně ne na toaletě. Zvracet na lodi na toaletě je hrubý prohřešek proti dobrým mravům. Za druhé: na palubu se musíme vydat včas. Za třetí: cokoli znečistíme, okamžitě poté, kdy jsme opět v komfortní situaci, dáme do pořádku. Za čtvrté: ostatní nechodí dotyčného sledovat, jak mu to jde, případně mu vyjadřovat podporu. Každý si to prostě musí vyřešit sám. To se ostatně týká i situace, kdy je vám špatně jinde než na lodi.

* Co se dělá s opilým politikem na oficiální akci?

Opilý politik? Taková situace, chcete říci, že by mohla nastat?

* A vy chcete říci, že ne?

Pravda, zelený je strom života. Já jsem pro to, aby u politika vždycky někdo byl. Vždycky musí mít doprovod – manželku, milenku, tiskového mluvčího, někoho, kdo je spolehlivý a kdo se o něj včas postará. To, co udělal Topolánek, totiž že šel do nějakého gay časopisu sám a pak si tam pustil pusu na špacír, byla hrubá chyba. A taky ho stála kariéru. Politik na takovém postu musí mít stále vedle sebe jakýsi servis. A v okamžiku, kdy cítíme, že právě na tomto člověku, na rozdíl od všech ostatních, kteří se můžou zlíst jako zvrátata, začíná být alkohol patrný, okamžitě ho přimějeme odebrat se do ústraní.

* Jaká situace je z hlediska etikety nejproblematičtější v nejvyšších patrech české politiky?

Největší úskalí bývá stolování. Oblečení je velmi normativní, jak má chlap vypadat, to už dneska ví každý. A když se zavřete na půl hodiny v nějakém obchodě, vyjdete jako dokonale štramák. Ale stolování je největší tragédie české společnosti. Protože tady se dědí v uzavřených komunitách rodin jakési manipulační techniky, které jsem se naučil od svého tatínka, ten se to naučil od svého otce, mého dědečka, který ještě, mám podezření, jedl lžící. A teď najednou máme mít návyky na úrovni noblesní Evropy? Kde bychom je vzali? Na státní večeři, jakmile hosté zasednou, okamžitě vidíte rozdíl mezi těmi společensky zběhlými lidmi a těmi novými, kteří se to teprve učí. Protože dynamické stereotypy se velmi těžko opouštějí.

* Buďme konkrétní, jaký prohřešek například naši politici u stolu dělají?

Například jak drží vidličku a nůž. Drží je jako tužku, protože je ve škole naučili držet tužku a ono to vypadá podobně. Nikdo je nenaučil držet správně příbor. Sřenka musí být ukryta v dlani, prsty musí směřovat k desce stolu, příbor musí směřovat do talíře, ne někam do prostoru. A to je přesně ten dynamický stereotyp, který se musíme naučit, tak jako jsme se naučili jezdit na kole, bruslit anebo zavazovat si tkaničky u bot. Nebo ulamování pečiva a vkládání do úst bývá problém. Něco, co se strčilo do pusy, už se nikdy nemůže vrátit zpátky na talířek. To je čuárna... (Špaček se zarazí) nezpůsobné – a lidé se tím okamžitě prozradí. Nebo to, jak sedí u stolu žena. Žena nemůže na státní večeři sedět jako muž na plný sed, nemůže se rozvalit. Sedí pouze v první třetině židle. Já jsem celkem nevzhledný chlap, ale když si sednu i já jen do první třetiny (předvádí), vidíte, jak se hned mé tělo drží důstojně a noblesně. Žena u stolu nesedí proto, aby se najedla, ale aby byla krásná. Najíst se může doma, třeba lžící a v tepláčkách. Ale u stolu musí zdobit.

* Omluvte mě, že si na silvestra dovolím zabrousit do poněkud nebezpečných vod. Tedy – měla by se dodržovat etiketa i při sexu?

Pochopitelně. Etiketa není nějaká tlustá kniha, v níž jsou pravidla pro všechny myslitelné situace. Těch pravidel je vlastně relativně málo. Ale my je musíme umět aplikovat v konkrétní situaci.

* Nechcete snad říct, že i v sexu má dáma přednost před pánem, nadřízený před podřízeným a starší před mladším?

(rozesměje se) Nadřízený? Na pracovišti ano. Shakespeare říká: All's fair in love and war, všechno je dovoleno v lásce a ve válce. Ale pochopitelně, protože u toho obvykle bývají nejméně dva, jen se souhlasným postojem obou stran. I v sexu totiž platí obecné pravidlo o vzájemné ohleduplnosti. Mluvíme ale o lidech, kterým záleží na tom, co si o nich myslí jiní. Zrovna dneska mi poslal nějaký člověk mail, proč se vlastně musí chodit do divadla v obleku. Ale do divadla se nemusí chodit v obleku, na to není vyhláška ani zákon. Do divadla můžete jít, v čem chcete, třeba v tepláčkách. Jediný, koho to ale postihne, budete vy. Protože uvidíte ty pohledy ostatních. A to, že už vás příště do divadla nikdo s sebou nevezme, bude váš trest.

* Jaké je největší společenské faux pas při sexu?

Hergot... hergot...

* Vy jste zaklel?

Zaklel? Nic takového jsem neslyšel. Největší faux pas? Tak bezpochyby to pravidlo o společenské významnosti a přednosti při sexu úplně neplatí. Tady bychom opravdu neměli tvrdit, že rozhodně má přednost žena před mužem, starší před mladším a nadřízený před podřízenou. Tady bychom měli asi spíš uplatňovat pravidlo vzájemné harmonie. A největší faux pas by tedy asi bylo nevyslyšet přání toho druhého. Protože etiketa nás také vede k tomu, vzájemně si prokazovat dobro, být empatičtí a taktní. A tohle je, řekl bych, přímo klasická situace, kdy si vzájemně prokazujeme dobro.

* Jak by se měl zachovat muž, když se po bujarém večírku ráno probudí vedle neznámé krasavice? Má se představit? Dát jí vizitku? Omlouvat se? Elegantně ji vypakovat?

Přiznám se: celý život o takové situaci sním, ale ještě se mi nestala. Tedy řekl bych, že je dobré, když si muž něco z toho večera pamatuje, protože probudit se po boku spící krasavice a nevědět, proč tady je a proč jsem tady já, je opravdu tristní. Chlap se rozhodně nesmí sebrat a odejít. Musí se představit.

* Ještě v posteli, anebo až se obleče?

Okamžitě. Protože je zapotřebí nějak se oslovovat. A rozhodně s tím nemůžu otálet, protože bych riskoval, že mi ta dotyčná začne říkat pane nebo dědo, podle toho, na co by mě odhadla. Muž by měl mít při představování zapnuté sako. V tomhle případě bychom na tom netrvali. Možná ho nemusí mít ani na sobě. Ale potom by se pochopitelně měl zachovat jako džentlmen: uvařit snídani, pokonverzovat a s děvčetem se přátelsky rozloučit. Tohle je mimochodem v etiketě asi jediná zkušenost, o které nevyprávím ze své vlastní zkušenosti.

* Vím, že o Václavu Havlovi nemluvíte. Zeptám se tedy jinak: kdybyste byl mluvčím Billa Clintona, teoreticky by se mohlo stát, že byste jednoho dne otevřel dveře a přistihl ho in flagranti se stážístkou. Jak byste se zachoval? Omluvil se a vycouval? Nebo dělal, že jste nic neviděl?

Víte, to se mohlo stát dokonce velmi pravděpodobně, protože Bill Clinton to dělal v Oválné pracovně při otevřených dveřích. A ty pootevřené dveře, to riziko, byly právě vzrušující. Nejlepší je sex na pracovišti v pracovní době, nota bene ještě při otevřených dveřích, za kterými sedí ochranka a chodí úředníci Bílého domu. Jenže tohle jsou přesně ty situace, ve kterých platí, že chlap musí zatloukat, zatloukat, zatloukat. Já se dívám Clintonovi, že to nakonec přiznal. Džentlmen nikdy nic takového nepřizná, protože chrání čest dámy.

* I za cenu lži? Špatného svědomí?

Jistě, jistě. Tohle je totiž takzvaná zbožná lež, pia fraus, to není lež, kterou bychom někoho připravili o deset milionů. A s Clintonovým svědomím bych zrovna tolik nepočítal. Spíš si myslím, že tady rozhodovaly tvrdé politické vlivy, které ho nakonec přinutily k přiznání. Ale, jak on říkal, sex to nebyl.

* Vraťme se k otázce: jak byste se zachoval?

Etiketa velí, jako u každé nehody, tiše zavřít dveře a myslet si své. A zase: nešíříme, nevyprávíme, neposíláme anonymy manželce, i kdyby nás jazyk svrběl.

* Ještě jedno místo je v lexikonech etikety tabu: máme se zdravít na toaletě? Podávat si tam ruce? Navazovat tam small talk neboli drobný společenský hovor?

Tak především je velký rozdíl mezi toaletou dámskou a pánskou. Toaleta dámská je živý společenský salon. Umíte si představit, že bych já odcházel na toaletu a řekl: (obrací se na fotografa) Ondřeji, pojd se mnou. Byli bychom terčem posměchu. Ale ženy to dělají běžně. Ženy se totiž jdou na toaletu upravit, popovídat si, půjčují si tam kosmetiku... Muž ne. Muž je jednozávitový lovec. Jde tam jenom za jediným účelem. A poté okamžitě toaletu opouští, někteří si ještě předtím umyjí ruce. Stejně jako když jde muž nakupovat: jde prostě nejkratší cestou k regálu, vezme tu věc, u pokladny zaplatí a zase nejkratší cestou opouští budovu. Kdežto žena se jde do obchodu podívat, není-li tam něco ke koupí. A skoro vždycky tam něco ke koupí je, že. Tedy bych řekl, že na dámské toaletě jsou společenské kontakty v tom „předsálí“ na místě. Na pánské toaletě rozhodně ne. Pozdravit se ale musíme. Jestliže tam přijde pan ředitel, nebudu dělat, že ho nevidím. Ale ruku si na toaletě nepodáváme z praktických a hygienických důvodů.

* Je společensky přípustné na toaletě telefonovat?

Jistěže. Toaleta je takzvané ústraní, kde telefonovat můžeme. Jen musíme počítat s tím, že nás může poslouchat několik lidí, takže neříkáme konkrétní finanční částky či jména. Toaleta je ale také to místo, kde můžeme použít párátka, u stolu nikdy! Jako ukazovat ostatním, jak dovedně si umíme vyšťourat díru v šestce vpravo nahoře, to ani náhodou. I doma by párátka měla být v koupelně. A v dobrých restauracích najdeme párátka na toaletě, ne na stole.

* Občas mě napadne, když vidím nějakého dobře oblečeného a etikety znalého podvodníka, jestli nakonec není lepší být společensky neohrabaný, ale poctivý. To, že vím, jak se správně drží vidlička, přece nic neříká o mých lidských kvalitách.

To rozhodně ne. To je jen background, samozřejmý předpoklad. Němci říkají: Když přicházíš, hodnotím tě podle toho, jak vypadáš. Když odcházíš, hodnotím tě podle toho, jak ses choval. Oni ti školometští dodržovatelé všech pravidel etikety bývají taky někdy spíš na škodu. A zase jsou lidé, kteří hranice etikety překračují vědomě a se šarmem, musí je ovšem dobře znát. Vzpomínám si například, když byla na Pražském hradě slavnostní večeře na počest prince Charlese, v Trůnním sále se nikdo ani nehnul, dámy v taftových toaletách, chlapi smokiny, prezident přečetl svůj přípitek celý nervózní. A pak přišel k mikrofonu princ Charles a dal si ruku do kapsy. Což byl signál, kterým vlastně řekl: Přátelé, já chápu, že jste nesví, ale víte, já se tady cítím jako mezi přáteli. A věřte nebo ne, z lidí ta škrobenost najednou spadla. Princ Charles samozřejmě věděl, co se smí, ale v zájmu odlehčení situace tu hranici překročil. V tom je umění šarmu. Ono se také říká, že oblek sluší až ve třetí generaci. Koukněte na Karla Schwarzenberga – sedm set let cviku. Na rozdíl od nějakého strejdy Karla, který si sice koupil drahý oblek, ale celou dobu, co ho má na sobě, se v něm ošívá.

* Já to myslela trochu jinak. Že etiketa může docela dobře skrýt nějakou tu charakterovou vadu.

Je to tak. Se znalostí etikety můžeme vzbudit důvěru, a přitom naše úmysly nemusejí být čisté. Nejlépe oblečený muž v městečku býval obvykle sňatkový podvodník. Přijdete do nějaké firmy, uvidíte tam perfektně oblečené manažery – a připraví vás o všechny peníze. Ale kvůli tomu přece nebudeme zatracovat pravidla etikety ani slušně vypadající a slušně se chovající lidi. Ovšem nikdy bychom neměli dát jen na ten vnější dojem.

* Což znamená používat taky intuici. Já se třeba ráda dívám na televizní vystoupení politiků s vypnutým zvukem. Nevěřil byste, jak výmluvné jsou jejich obličejové beze slov.

To máte pravdu. Ale obecně my Evropané neumíme z tváří číst. Daleko nejvíc umějí vyčíst z tváře, a zejména z očí, Arabové. Jak se ti zahalení beduíni potkávali na poušti a koukaly jim jenom oči, museli

jen podle nich poznat, je-li to věrolomný padouch, nebo přítel. Arabská žena v burce nebo nikábu umí očima vyjádřit to, co evropské ženy vyjadřují oblečením, gesty, mimikou, úsměvem, desítkami nástrojů. Takže když naši obchodníci jednají s muslimskými obchodníky, jsou v zásadní nevýhodě. Protože Arab řekne: tři sta milionů. A náš člověk se v tu chvíli prozradí očima, jestli je to moc, nebo málo, Arab má jasno, ještě než promluví. My koukáme na Araba a nevíme nic. Nejsme k tomu cvičeni. Naším ideálem je poker face, chladný výraz.

PAN ETIKETA

Ladislav Špaček (61) absolvoval ostravskou Pedagogickou fakultu, pak třináct let učil. V osmdesátých letech vystudoval pražskou Filozofickou fakultu, kde potom přednášel o vývoji spisovné češtiny. Od roku 1990 působil v ČT jako moderátor, o dva roky později dostal nabídku od Václava Havla, pro kterého pracoval jedenáct let jako jeho mluvčí. Dnes přednáší o etiketě, vydává o ní knihy, učí politiky komunikovat s médii. Je ženatý (s manželkou Evou se seznámil v patnácti letech), má dceru a syna, který je filmový režisér.